

Preek over het Josefverhaal (gelezen: Genesis 41:1-39)

Gehouden op de 7^e zondag van de herfst, 30 oktober 2016, in de Maranathakerk te Den Haag

Gemeente van Christus,

Iemand die vanuit de diepste put tot de hoogste hoogtes opklimt. Onnozele toevalligheden die de grootste gevolgen hebben. En dromen, steeds weer dromen! Dromen die aan duigen vallen, die wonderbaarlijk uitkomen en kunstig worden geduid. Kortom: het Josefverhaal biedt voldoende stof voor lange romans, dat zag niet enkel Thomas Mann.

Al Josefs vader kon uitstekend dromen, Beth-El, het huis van God, herkende hij, omdat hij droomde hoe er engelen tussen hemel en aarde op- en neerklommen. Hem werd deze droom tot zegen, hij ontvangt een enorme belofte: *“Je zult zo veel nakomelingen krijgen als er stof op aarde is... Door u en uw nakomelingen zal zegen komen over alle volkeren op aarde.”* Ook Josef, zijn lievelingszoon, heeft deze vaardigheid. Gelukkig, want hij is degene die de droom van zijn vader werkelijkheid moet laten worden. Maar eerst oogst Josef rampspoed met zijn dromen. Hij vertelt dat hij droomde hoe zijn broers en heel de natuur voor hem neerbogen. Zijn broers hoorden een droom van een verwend en hoogmoedig ventje, jaloers en honend gooiden ze hem in een diepe put: droom jij daar maar gerust door... Als slaaf wordt hij naar Egypte verkocht, zijn kindheid is ruw voorbij.

In Egypte eindigen de dromen niet. Als buitenlandse slaaf valt hem een droomachtige carrière ten deel, in een mum van tijd is de jongeling hoofdbeheerder van een vooraanstaande hoveling van de farao. Vanaf dit moment bepalen de dromen van anderen Josefs lot. Eerst wordt hij onbedoeld hoofdrolspeler in de smachtende droom van de vrouw des huizes, hij zal en moet het bed met haar delen. Josef vlucht op tijd, maar haar wraak treft hem hard: opnieuw een diepe val, de gevangenis in. Droom jij daar maar gerust door...

Als gevangene wordt Josef volwassen. Zelfs in de gevangenis valt zijn slimheid op, hij stijgt op tot opziener en verwerft faam bij zijn medegevangenen als duider van dromen. Dat de opperschenker van de farao de vrijheid geschonken krijgt, maar de opperbakker wordt opgehangen, komt wonderbaarlijk uit. Waar vandaan komt opeens zijn gave om dromen te duiden? Is hij wijs geworden door diep te vallen? Heeft hij juist in de diepte, juist in angst en nood zin en duiding voor zijn eigen leven kunnen vinden, net als de bidder van de psalm die wij zongen? Gevonden heeft hij er zeker de zin die hem de Eeuwige heeft geleerd, hij belijdt: ‘dromen uitleggen komt God alleen toe (40:8)’! Tot dan werd zijn leven ogenschijnlijk door toevallen geregeerd: Toevallig komt een karavaan op het goede moment langs, toevallig komt hij in Egypte bij iemand terecht die een vlijtige beheerder kan waarderen, toevallig vertellen zijn medegevangenen hem hun dromen. En toevallig zoekt farao twee jaar later een droomduider. Maar in en achter deze schijnbare keten van toevallen herkent Josef de hand van God. Daarop vertrouwend wint hij aan wijsheid, groeit en rijpt hij tot volwassen man.

Aan zijn doel brengen hem twee laatste dromen, van de farao. Wij hoorden in de lezing hoe zijn dromen en zijn onvermogen ze te duiden hem kwelden. Maar ook hoe helder en tolerant hij overdag kan redeneren. In deze Josef erkent hij het antwoord van God op zijn vragen en angsten. Daarom is hij niet bang voor diens grotere inzicht en kan er zelfs gebruik van maken ten bate van zijn land en volk. Zo kan ook God allebei, Josef en farao, inzetten om zijn beloftes aan Jakob waar te maken.

Zoveel wijsheid zit in dit verhaal en in zijn hoofdrolspelers! Josef wordt een perfecte onderkoning die duurzame besluiten neemt, ver vooruit kan denken en zo heel het land voor een erge hongersnood bewaart. Een perfect geïntegreerde buitenlander die zich vol inzet voor het welzijn van dit vreemde land dat zijn thuis was geworden. Maar dat kan hij uitsluitend doen omdat er een wijze heerser op de troon zit die naar deze adviseur uit den vreemde luistert en verantwoordelijkheid aan hem afstaat, zodra hij ziet dat hij vaardiger is dan hijzelf. Zo komt zegen over Egypte door

toedoen van Josef, het land doorstaat de noodlottige hongersnood. En zo zal ook zegen komen over alle nakomelingen van Jakob, want Josefs positie en handelen leggen het fundament voor de hereniging van de familie, voor verzoening, vergiffenis en het voortbestaan van Israël.

De twee dromen van farao zijn de laatste dromen in het Josefverhaal. Toch houdt Josef niet op met duiden. Alleen richt hij zich nu op dat wat hij overdag en bewust meemaakt. Heel zijn leven beleeft hij nu onder de leiding en in de nabijheid van God. Op het hoogtepunt van zijn succes is hij niet trots op de behaalde prestaties, maar kan de diepe valpartijen die hij moest doorstaan als nodige crises duiden die hem God te boven hielp komen. Zo lezen wij later in hetzelfde hoofdstuk: *“Nog voordat de periode van hongersnood aanbrak, kreeg Jozef twee zonen bij Asnat, de dochter van Potifera, de priester uit Heliopolis. De oudste noemde hij Manasse, omdat God hem al zijn ellende en het gemis van zijn familie had doen vergeten. Het tweede kind noemde hij Efraïm, ‘want,’ zei hij, ‘God heeft mij vruchtbaar gemaakt in dit land, waar ik zoveel te verduren heb gehad.’”*

Het Josefverhaal – vol van meer dan voldoende stof voor lange romans met eroverheen een heel net van duidingen. Alleen een speler valt door de mazen. De opperbakker hoor ik roepen: “Hebben jullie mijn ellende vergeten? Waarom heeft God mij dit aangedaan? Zeker, wij allebeide kwamen niet zonder reden in de gevangenis terecht. Maar waarom werd de opperschenker vrijgelaten en ik opgehangen? Dat is toch pure willekeur!”

Ik vrees dat hij niet blij met mijn uitleg zou zijn, dat zijn vreselijk lot om symmetrieredenen nodig is: twee keer twee dromen, twee keer een goede en een slechte, een belangrijk stijlmiddel van romans. Ik ben bang dat de arme kerel mij geen rust zal laten en steeds weer zal roepen: “Waarom heeft God mij dit aangedaan?” Dan zal ik wensen dat Josef en farao nieuw en anders zouden leren dromen. Een droom, bijvoorbeeld van een rechtssysteem waarin niet de heerser straffen kan annuleren, maar onafhankelijke rechters. Of een droom van heersers die zich niet uitsluitend om de economie zorgen maken, maar ook net zo om gerechtigheid.

Doch al dit is sowieso te laat voor de opperbakker, ik vrees dat het Josefverhaal voor hem geen antwoord paraat houdt. Dat moeten wij accepteren, net als het vreselijke lot van zo velen door heel de geschiedenis en ook om ons heen die niet zoals Josef uit nog de diepste put worden gered. Zij allen vragen ons de vraag: “Waarom heeft God mij dit aangedaan?”

Het is de vraag van de gekruisigde. Diens sterven zin kan verlenen aan nog de meest diepe zinloosheid omdat hij laat zien dat God zelfs in de meest intensieve godverlatenheid niet van onze zijde wijkt.

Twee dingen worden ons dus opgegeven. Wij mogen het leven, wanneer het lukt, wij gezond zijn en van ons gehouden wordt als geschenk uit de hand van God aannemen. Maar we moeten ook niet vergeten dat geen put te diep is dat God er niet al lang zit om ons op te vangen als wij erin vallen.

Want nog lang zijn niet alle putten gevuld, niet alle gevangenen vrij gelaten, niet alle tirannen tot bedaren gebracht. En ook al onze duidingen van ons leven en het wereldgebeuren zitten nog vol fouten. Nog is niet geopenbaard wat wij zullen zijn (1Joh 3:2). Wij dromen nog de droom van onze verlossing.

Laten wij die droom samen met Josef en onze Joodse broeders en zusters dromen. Laten wij hem ook samen met Josefs vrouw Asnat, deze dochter van een Egyptische priester dromen en samen met allen die heel andere verhalen vertellen. En laten wij hem niet zonder alle sceptici dromen die ons wijs vermanen om vooral voorzichtig met duidingen om te gaan.

“Toen de HEER de gevangenen van Sion bevrijdde”, zo bidt de psalmist, “was het of wij droomden. Een lach vulde onze mond, onze tong brak uit in gejuich” (Ps 126:1v).

Amen.